

Antik Çağ'da yayımlanan ve ilk romanlardan sayılan *Ezop'un Hayatı* kuşaktan kuşağa onu okuyan yetişkinleri eğitmiştir. *Ezop'un Hayatı* adlı kitapla birlikte *Ezop'un Masalları* eğlence ile öğüdü sentezlemiş, eğitici, öğretici ve eğlendirici karakterleri sayesinde 16. yüzyıldan itibaren en çok sevilen halk metinleri olmuşlardır. Elinizdeki ciltte sunduğumuz 19. yüzyıl Karamanlıca ve Osmanlıca Ezop basımları da aynı işlevi görmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanan bu iki metinden *Masallar*'ın Karamanlıca baskısı özellikle Türkçe konuşan Rumlar'a, *Ezop'un Hayatı* ise Türkçeyi Arap alfabesiyle okuyabilen tüm Müslüman ve Gayrimüslim Osmanlı tebaasına hitap etmekteydi.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 19. yüzyılın ikinci yarısında, Yunan ve Arap alfabeleriyle Türkçe olarak yayımlanan Evangelinos Misailidis'in *Ezop'un Masalları* ile, Ebüzziya Mehmet Tevfik'in *Ezop'un Hayatı* adlı iki kitabı okurun ilgisine sunmaktır. Giriş notlarımız öncelikle, bu iki Türkçe metin hazırlanırken esas alınan yayınları tespit etmeye odaklanıyor. Ardından da, edebî sistemlerde kaynak ve okuyucu arasındaki ilişkilerin belirleyici rol oynadığı, kültürel bir transferin ürünleri olan bu yayınlarla ilgili konular yorumlanıyor. Sunulan bu bilgiler ekseninde, okurların, söz konusu iki Ezop kitabının ortaya çıkış sürecini takip edebileceği kanaatindeyiz.

Hazırlayan
Evangelia Balta

19. Yüzyıl Osmanlıca ve Karamanlıca Yayınlarında Ezop'un Hayatı ve Masalları

19. Yüzyıl Osmanlıca ve Karamanlıca Yayınlarda Ezop'un Hayatı ve Masalları

LİBRA KİTAP: 339

TARİH: 317

© Libra Kitapçılık ve Yayıncılık & Evangelia Balta

Cover Design: Maria Stefossi

Page Layout: Evangelia Balta & Maria Stefossi

Cover Photo: *Bewick's Select Fables of Aesop and others...* [1871]

Les Fables d'Ésope, mises en françois... 1789

1. baskı: Ekim 2019

ISBN: 978-605-7884-41-1

Baskı ve Cilt:

Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Büro Malzemeleri

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Nispetiye Mah. Birlik Sokak No: 2

Nevin Arıcan Plaza

34340 Levent / İstanbul

Tel: (212) 269 30 00

Sertifika No: 20179

Libra Kitapçılık ve Yayıncılık Ticaret A.Ş.

Ebekızı Sok. Günaydın Apt. No 9/2

Osmanbey / İstanbul

Sertifika No. 15705

Tel: 90-212-232 99 04/05

Fax: 90-212-231 11 29

eposta: info@librakitap.com.tr

www.librakitap.com.tr

Hazırlayan: Evangelia Balta

© Her hakkı mahfuzdur. Bu kitabın hiçbir bölümü, metin kısmı, belgeler ve fotoğraflar, yazarın yazılı izni olmaksızın mekanik ya da elektronik metodlarla veya ileride icat edilecek sistemlerle hiçbir şekil ve biçimde iktibas edilemez, yeniden satış amacıyla fotokopi de dahil olmak üzere hiçbir sistemle çoğaltılamaz. Dergi, gazete veya radyo-TV'lerce yapılacak alıntılar veya kitapta yer alan belgelerle fotoğrafların bilimsel-akademik yayınlarda kullanılması, kaynak gösterilmesi şartıyla bu hükmün dışındadır.

*Cunda Adası'nda Temmuz ve Ağustos aylarında
"Intensive Summer School of Ottoman and Turkish Studies"
seminerini çınlayan kahkahayla kuşatarak öğrenci ve öğretmenlere
unutulmaz keyifli anlar yaşatan*

Çiğdem Acar'ın anısına

İçindekiler

<i>Teşekkürler</i>	9
<i>Ön Söz</i>	11
I. EZOP'UN HAYATI	15
<i>a. Vita Aesopi</i> . Kurgusal Bir Yaşam Öyküsü	17
<i>b. Ebüzziya Mehmet Tefik, Ezop</i> (Tıpkıbasım, Transkripsiyon ve Sadeleştirilmiş Metin)	29
II. EZOP MASALLARI	123
<i>a. Ezop Masalları: Modern Yunanca'dan</i> Karamanlıca'ya	125
<i>b. Esopos'un Kıssadan Hisse Almaya Mahsus Meselleri</i> (Tıpkıbasım, Transkripsiyon)	142
<i>c. Güncelleştirilmiş Söyleyiş ve Yazılışlar Dizini</i>	310
<i>d. Esopos'un Meselleri'nin Sözlüğü</i>	316
<i>e. Meseller'in Alfabetik Sıraya Göre Listesi</i>	327
<i>Post-scriptum</i>	333
<i>Bibliografya</i>	334
<i>Dizin</i>	346

Teşekkürler

Her zamanki gibi, bir kitabın yayımlanması, onun tamamlanmasında katkıda bulunan ve desteği geçen kişilere çok fazla şey borçludur. Bu yayımın fikri 2017’de Cunda adasındaki *Intensive Summer School of Ottoman and Turkish Studies*’de ortaya çıktı. “Karamanlıca Araştırmaları” seminerindeki dersler sona erdiğinde, katılımcı öğrencilere *Ezop Masalları*’nı 1854 yılına ait Karamanlıca baskısından yayıma hazırlamayı teklif ettim ve şevkle kabul ettiler. Hemen işe koyuldular ve söz verdikleri gibi her biri üstlendiği *Fablların* transkripsiyonlarını 2017’in yılbaşında teslim etti. Bu kişiler genç meslektaşlarım,

İbrahim Cansızoğlu (Koç Üniversitesi)

Muhammet Furkan Işın (Koç Üniversitesi)

Nida İpekoğlu (SOAS)

Sada Payır (Oxford University)

Emanuela Pergolizzi (SOAS)

Ahmet Zeybek (SOAS)

Christin Zurbach (University of California, Berkeley)

ve onlara 2016 yılındaki bir önceki sınıftan katılan

Nazlı Güzin Özdil’dir (Boğaziçi Üniversitesi)

Onlara, ürünleri önümüzdeki yıl yayımlanacak diğer proje girişimlerine vesile olan bu verimli işbirliği için samimiyetle teşekkür etmek istiyorum. Ancak onlara özellikle, on yıl önce “Karamanlıca Araştırmaları”nı bünyesine katan *Intensive Summer School of Ottoman and Turkish Studies* kapsamındaki bu seminerin oynadığı rolü destekledikleri için teşekkür ederim. Hem bu sekiz öğrenciye hem de katılım göstermiş tüm genç lisansüstü öğrencilerine, Osmanlı İmparatorluğu’nda serpilen gayrimüslim edebiyatı çalışmasına duydukları ilgiden ve bana yaşattıkları mutluluktan dolayı minnettarım. Bu, Osmanlı Araştırmaları’nda yeni bir alan tesis etmek ve tanıtmak isteyen bir akademisyen için en büyük tatmin ve mükâfattır.

Bilgisiyle katkıda bulunma konusunda her zamanki cömertliği için Niki Stavridi'ye şükranlarımı dile getirmek isterim. Kendisi bu yayın girişiminde danışmanımız ve destekçimiz oldu. Onun, *Ezop Masalları*'nın Karamanlıca koleksiyonunun Türkçe versiyonunu tamamlama hevesi yayını hazırlama evresinde fazlasıyla yardımcı oldu. Sekiz öğrencinin teslim ettiği transkripsiyon metninin düzeltilmesinde kendisiyle yapılan işbirliği, bu sayfalarda sunulan şekli meydana getirdi. *Ezop Masalları*'nın baskısı dâhilindeki kelime dizinini ve sözlüğü de Niki Stavridi'nin gayretli çalışmasına borçluyuz.

Meslektaş ve arkadaşlarımız Güldem Sarıyıldız, Ayşe Kavak ve Selahattin Bayram'a önerileri, düzelteleri ve transkripsiyonu yapılmış iki metindeki iyileştirmeleri için en içten teşekkürlerimi gönderiyorum. *Ezop'un Hayatı*'nın Osmanlıca metninden sadeleştirilmiş bir versiyonunu yazmayı üstlenerek daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan Selahattin Bayram'a ilaveten teşekkürler. *Ezop'un Hayatı ve Fablları*'na eşlik eden "Giriş" kısmını Türkçeye çeviren Altuğ Yılmaz'a ayrıca teşekkürü borç bilirim.

Atina'daki Küçük Asya Araştırmaları Merkezi personeline ve İstanbul'daki İSAM Kütüphanesi'nden Sevgi Baykuş'a araştırmamızı kolaylaştırmak adına gösterdikleri heves için şükranlarımızı ifade etmek isterim. Bulunması güç makale ve yayınları araştırmama destek olan genç meslektaşım Oscar Aguirre Mandujano'ya yürekte teşekkürler. Yorum ve önerileri için Gönül Tekin, Selim Kuru, Yorgos Dedes, Gülşah Taşkın, Sada Payır, Faysal Murat Demir, Demet Elkâtip'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Kalan bütün yanlışların sorumluluğunu üstlendiğimizi belirtmeye gerek olmadığını sanıyorum.

Kitabın tipografik sunumu grafik tasarımcı Maria Stefossi tarafından maharetle yapıldı. Göstermiş olduğu sabır ve bir kez daha zor bir tipografik projeyi benimsemesindeki özen için kendisine şükranlarımı belirtir ve içten teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, yayıncımız Rıfat N. Bali'ye teşekkür ederim: Sadece bu kitabı basmayı kabul etmekle kalmadı, aynı zamanda bana hiçbir müdahalede bulunmadan kitabı kendi düşündüğüm şekilde planlamam konusunda da özgürlük tanıdı.

Ön Söz

Ezop en çok sevilen ve tanınan yazarlar arasında yer alır. İÖ 6. yüzyılda yaşadığı bilinmekle birlikte hayatı hakkında elimizde olan bilgiler daha çok rivayet ürünüdür. İster gerçekten yaşamış ister insanların hayalinde yaratılmış bir kişilik olsun, Ezop asırlardır yüzlerce hikâyesi ile insanları cezbetmeye devam ediyor. Ezop'a atfedilen ve neredeyse tüm dillere çevrilmiş olan *Masallar* yalnızca hayvanlara ait hikâyeler değildir. Ezop hikâyelerinin değeri, zamana karşı direnmelerinin yanında antik dönemden günümüze kadar sık sık taklit edilmeleriyle de kanıtlanmaktadır. *Masallar*'ın sayısız kopyası ve uyarlamaları, ayrıca çok fazla sayıda yeniden basımı, iğneli dilli Ezop'un ne derecede güncel ve sevilen bir masalcı olarak var olmaya devam ettiğini gösterir. Ne var ki günümüzde Ezop'un metinlerinin yalnızca çocuk okurlara hitap ettiği düşünülüyor ve böylece bu nedenle kitaplar çocuk kitabı kurallarına göre tasarlanıyor.

Ancak *Ezop Masalları* asırlardır yetişkinlerin okuduğu metinler olmuş ve kuşaktan kuşağa okurları eğitmiştir. Antik Çağ'da yayımlanan ve ilk romanlardan sayılan *Ezop'un Hayatı* adlı kitapla birlikte *Ezop'un Masalları* 16. yüzyıldan itibaren en çok sevilen halk metinleridir. Çünkü her iki metin de eğitici, öğretici, eğlendirici karakterleri sayesinde eğlence ile öğüdü sentezlemiş, kâh eğlendirici kâh öğretici yüzü ya da amacıyla okurları etkilemiştir.

Elinizdeki ciltte sunduğumuz 19. yüzyıl Karamanlıca ve Osmanlıca Ezop basımları da aynı işlevi görmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanan bu iki metin iki farklı "millet"e hitap etmekteydi. *Masallar*'ın Karamanlıca baskısı özellikle Türkçe konuşan Rumlar'a, *Ezop'un Hayatı* ise birden fazla millete, Türkçeyi Arap alfabesiyle okuyabilen tüm Müslüman ve Gayrimüslim Osmanlı tebaasına hitap etmekteydi.

Ezop ya da bu masalları bize miras bırakmış olan her kim ise insanlığa son derece dayanıklı ve her zaman güncel olan öğretiler bahşetmiştir. *Ezop'un Hayatı* ve *Masallar*'ı, düzenli bir toplumda yaşayan halkın doğal

çevre ile toplumsal ve siyasal hayat üzerindeki gözlemlerinden ve bunun yanı sıra insan doğası bilgisinden kaynaklanan yerleşmiş düşünce ve dünya görüşlerini içeren insan varlığı üzerine bir incelemedir. İlerideki sayfalarda yer alan iki metinde anlatılanlar insanların davranışı ve toplumsal yapılar hakkında derin bir bilgi dağarcığından oluşmaktadır. Bu bilgi mevcut durumla münakaşa etmek için değil onu düzeltmek için uğraşır. tavrı sergiler. Rodos adasından atlayacağını iddia eden karakterlerin kendi kendileriyle övünmeleri tüm çağlarda geçerli olan bir tavrı yansıtır. Bu karakterler her zaman vardır ve kolayca fark edilebilirler. Aslanın sığırları yiyebilmek için tasarladığı hüner ise (önce parçalara ayırarak) günümüzde adeta bir bilim dalı mertebesine ulaşmıştır. Steven Levitsky ve Daniel Ziblatt'ın çok tartışılan *How Democracies Die* (Demokrasiler nasıl ölür) adlı kitaplarında (2018) Ezop masallarından at ve geyik hikâyesini seçmeleri kesinlikle tesadüf değil. Sözkonusu iki hayvan düşmandır ve at geyikten intikam almak için avcıdan yardım ister. Avcı kabul eder fakat atın sırtına semer vurur ve koşum takar. İntikam alındıktan sonra at özgürlüğünü talep ettiğinde ise avcının yanıtı şöyledir: “Madem sana dizgin taktım, seni böyle tutmayı yeğlerim”.

İki yayıncı, Rum Evangelinos Misailidis ve Türk Ebuzziya Mehmet Tevfik'in, metanet ve sabır, fikir birliği, sağduyu ve çalışkanlık, fırsatçılık ve kurnazlık, talihsiz dostlukların acı tecrübeleri, düzenbazlığın kınanması, ebeveynlerin ahlakçı rolü, güçsüzleri koruma, kölelikten nefret ve bunun gibi daha birçok unsuru okurlarının dikkatine sunmak istediklerini söyleyebiliriz. Uyarılama diyebileceğimiz çevirilerinde, tercüman-yayıncı olarak her ikisi de ikinci bir Ezop rolüne bürünerek dolaylı olarak bütün bunları bize anlatmak istemiştir.

Daha 19. yüzyıldan itibaren, Ezop'a dair birçok yayının önsözü “Ezop ve yazdıkları hakkında, hem eski çağlarda yaşamış, hem de çağdaş yazarlar tarafından çok şey söylenmiştir” gibi ifadelerle başlar. Ezop'un hayatı ve masalları, gerçekten de, üretimin son derece yoğun olduğu, yeni incelemeler ve yayınlarla gelişmekte olan, çok geniş bir araştırma alanıdır. Dolayısıyla bu kitap için, tarihsel ya da kurgusal bir şahsiyet olarak Ezop'a

dair, özet niteliğinde bir önsöz yazmak gereksiz olacaktır; konunun uzmanı olmayan bir Osmanlı tarihçisi olarak, uzmanların aydınlatıcı ve özgün incelemelerinde ifade ettikleri görüşleri burada tekrar etmem de, aynı ölçüde naif bir çaba olur.

Kaldı ki, elinizdeki kitap bambaşka bir hedefle hazırlandı. Bu çalışmanın amacı, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda, iki aydın yayıncı tarafından dolaşıma sokulmuş olan iki kitabı okurun ilgisine sunmak. Bunlar, Evangelinos Misailidis'in yayımladığı *Ezop'un Masalları* ile, Ebuzziya Mehmet Tevfik'in yayımladığı *Ezop'un Hayatı*. Giriş notlarımız öncelikle, bu iki Türkçe metin hazırlanırken hangi yayınların esas alınmış olduğunu tespit etmeye odaklanıyor. İlk olarak, eserin eski çağlarda başlayıp, mevcut el yazması halinin yanı sıra, birçok kez yeniden basılıp sayısız dile çevrilerek çok geniş bir alanda yaygınlık kazanmasına katkıda bulunan matbu versiyonunun da karşımıza çıktığı 15. yüzyıla uzanan macerasına dair temel bilgiler veriliyor. İkinci olarak, edebiyat alanında ileten ile alıcı sistemleri arasındaki ilişkinin belirleyici rol oynadığı bir kültürel aktarımın ürünleri olan bu Türkçe yayınlara dair çeşitli meseleler tartışılıyor. Bu eksenler etrafında sunulacak bilgiler ışığında, okurların, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Yunan ve Arap alfabeleriyle Türkçe olarak yayımlanan söz konusu iki Ezop kitabının ortaya çıkış sürecini takip edebileceği kanaatindeyiz.